

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
ФАКУЛТЕТ ПО НАЧАЛНА И ПРЕДУЧИЛИЩНА ПЕДАГОГИКА
Катедра: „Музика”**

ВЕРОНИКА НИКОЛОВА ГОЖЕНКО

**БЪЛГАРСКАТА НАРОДНА ПЕСЕН
В МУЛТИЕТНИЧЕСКА СРЕДА
В ТАРАКЛИЙСКИЯ РАЙОН /РЕПУБЛИКА МОЛДОВА/**

АВТОРЕФЕРАТ

**на дисертационен труд
за присъждане на образователна и научна степен „доктор”
Област на висше образование: 1. Педагогически науки
Професионално направление: 1.3. Педагогика на обучението
по...
Научна специалност: „Методика на обучението по музика”**

**Научен ръководител:
доц. д-р Жан Гологанов**

Рецензенти:

София, 2014

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита на разширен съвет на катедра „Музика” при Факултет за начална и предучилищна педагогика на Софийския университет „Св. Климент Охридски”.

Предложеният труд се състои от увод, пет глави, общи изводи, заключение, ползвана литература, 6 приложения; с общ обем 308 страници: 164 страници – основен текст-изложение, 8 страници – ползвана литература, 136 страници – приложения.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на.....

От..... в зала.....на Факултета по начална и предучилищна педагогика.

Тираж:....бр.
издателство

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

През последните десетилетия в Република Молдова се наблюдава явна тенденция към осъвременяване на общото музикално образование. Болшинството музикални педагози утвърждават, че изкуството трябва да стане неотменима част от живота на всеки човек – и това е неоспорим факт. С музикалното образование на една личност и обществото като цяло, все по-често се свързват перспективите за духовното развитие на народа, повишаване на неговото културно равнище, възраждане на националните традиции, развиване на интереса към народното изкуство.

Все пак в практиката се наблюдава занижаване и недооценяване на ролята на културните ценности и изкуството в живота и дейността на хората. За да се запълни този дефицит и да се очертаят първите стъпки към пълноценно, всеобхватно музикално възпитание, са необходими промени в системата на музикалното образование, без да се пренебрегва регионално-културния акцент, колорит.

Тези реформи могат да се осъществят и с помощта на най-близки до сърцата на всеки човек – народните песни. Основната задача се състои в намиране на оптимални варианти за приобщаване на децата и младежите към народната мъдрост. Още повече, че тези промени в подхода към етнокултурното възпитание вече се намират на определено равнище, придобиват масов характер, но почти винаги те не отговарят на изискванията в регионални мащаби и с оглед на запазване на тяхната спецификата. Такава тенденция за съжаление ще доведе вероятно до изгубване на етническата идентичност, на заличаване на корените на поколенията. Затова първостепенна задача днес е да се предизвика интерес към народното музикално творчество, да се потърсят необходимите начини за неговото възраждане. Това е първият фактор, който обуславя актуалността на даденото изследване.

Компетентното и резултативно осъществяване на етномузикални реформи в съвременно общообразователно училище изисква както дълбок анализ и проучване на историческите предпоставки за битуването на музикалния фолклор и по-специално на песенното творчество, неговата характеристика и отличителни белези от общопознатите на фолклористиката образци, така и извеждане на нов подход за тяхната ефективна реализация в мултиетническият Тараклийски район. Това са още три значими фактора за потвърждаването на актуалността на дадения проблем.

От друга страна, днес отсъства цялостно изследване в областта на песенния фолклор и на *трите етноса*, населващи Тараклийския район – българския, молдовския и украинския. Липсата на концептуални проучвания, които да отразяват достатъчно пълно от гледна точка на съвременната парадигма етнопедагогическите знания в регионален обхват, по-точно в Тараклийския район, посредством музикален песенен фолклор, актуализира избраната тематика.

Днес съществуват редица противоречия, открояващи съществените недостатъци на съвременната общообразователната система от гледна точка на музикалнофолклорното ограмотяване в конкретна местност (регион), потвърждава наличието на актуален научен проблем: какви са предпоставките, водещите тенденции, социално(етно)-педагогическите условия и особености на битуването в Тараклийския район на фолклорнопесенен репертоар с цел използването му в образователната система в района.

Гореизложеното обуславя необходимостта от всестранно изучаване на битуващия песенен фолклор в отделни села на Тараклийския район на република Молдова с цел обогатяване на националната педагогическа наука и практика и разширяване на познанията на всички желаещи за изследване и работа с фолклорно-песенните традиции и на трите етноса в района.

За постигане на поставената в **дисертационния труд** цел и доказване на работната хипотеза са решени следните задачи:

- да се проучат и обобщят историко-културологическите аспекти във формирането и развитието на мултиетническия състав на Тараклийски район в Република Молдова;
- да се изяснят и сравнят фолклорно-песенните характеристики и на трите етноса – българския, молдовския и украинския;
- да се събере местен песенен фолклор (етнографска експедиция) с последваща обработка – дешифриране, анализ, класифициране и определяне на ролята и мястото (значението, равнището) му в съвременността;
- да се анализира учебната дисциплина „Музикално възпитание” с оглед нейното актуализиране и допълване с местен фолклор в гимназия с мултинационален състав;
- да се разработи и апробира концепция за създаване на алтернативна система за обучение на учениците посредством местен песенен фолклор.

Решаването на поставените задачи и проверката на издигнатата хипотеза се осъществи с помощта на комплекс от *методи на изследването*. Съобразявайки се с комплексният характер на работата, водещите методи на изследването са: исторически, културологически, квалитативен – етнографски метод и дидактически.

Сред теоретическите методи се използват: индуктивни методи на сходство и разлика, метод на аналогията, педагогически анализ на изследвания проблем, систематизация, класификация, изучаване на психолого-педагогическата, историческата и музикалната литератури.

В областта на емпирическите методи следва да се отбележат: педагогическото наблюдение, интервюиране и тестиране, беседи с

учениците, педагогически експеримент по реализация на авторската алтернативна обучаваща система, педагогически и музиковедчески анализи. Изследването е посветено на историко-културологическото проучване и обобщаване на формирането и развитието на българите, молдовците и украинците в уникалното им взаимодействие и взаимовлияние, като сложно многоаспектно явление, което се изследва като самостоятелен феномен и се явява като важен елемент в общопедагогическата система. Всъщност тази система има свои особености; развива се и под влияние на исторически предпоставки, обществено-политически, икономически и културни условия, регионални и национални особености, отразяващи основните тенденции на молдовското общо музикално образование.

Като се има предвид обстоятелството, че даденият труд е посветен на музикално-педагогическата дейност посредством песенен фолклор в конкретен регион на Република Молдова, неговият т.нар. първичен импулс е идеята за откриване на максимално количество неповторими и почти изгубени песенни извори в изследвания ареал и задължителното им запазване по нов начин.

Изведените в изследването специфически и неповторими ситуации на взаимнобитуването, взаимовлиянието и взаимопроникването на богати културни традиции и на трите етноса позволяват да се обоснове систематизацията на изследваните историко-културологически явления, да се прогнозира перспективността на разработката на проблемите на музикалното възпитание посредством песенен фолклор.

Формулирани и обосновани са препоръките за по-нататъшно осъществяване на музикално-фолклорното ограмотяване на учениците в учебно-възпитателният процес в полиетническа среда, без да се пренебрегва спецификата на конкретна местност.

Работата над дисертационния труд се проведе в периода 2007 – 2013 г. и премина през няколко етапа.

През първия етап (2007 – 2008 г.) от работата по дисертационния труд се определи проблема на изследването, разработиха се задачите, осъществи се търсене на източници, формулира работната концепция, определиха се основните подходи към изследователския процес на песенен фолклор в Тараклийския район на Република Молдова (избор на населени места, конкретни етноси, вид и тип събирателска дейност и инструментариум).

През следващия етап (2008 – 2010) се събираше песенен фолклор, с частично разкрити от певците и свързани с него традиции и обреди на българския, молдовския и украинския етноси, населващи Тараклийския район. Осъществяваше се детайлно изучаване и анализиране както на историята, културата и традициите в района от различни източници, музикалнофолклорна литература, извеждане на сравнителни характеристики на песенния фолклор и на трите изследвани етноса.

В периода 2010 – 2011 г. се проведе обработката на събрания песенен материал, анализиран от различни страни – степен на разпространеност, съхраненост и класифициране, дешифриране подреждане на песните. Успоредно с това се провеждаше подготовителна работа по изучаване на музикално-фолклорното съдържание в учебните програми по музика.

През последния етап (2011 – ср. 2013) се разработи и внедри авторската алтернативна система за обучение на учениците в осми и четвърти клас посредством местен песенен фолклор в гимназия № 3, в град Тараклия. През този период се продължаваше издателската дейност и внедряването на някои аспекти на проблема на изследването в преддипломна практика, в лекциите по методика на музикалното възпитание и работа по дипломни работи на студенти. Частично се въведоха местни български народни песни в репертоара на двата хорови колектива на тараклийската

детска школа по изкуствата (авторът на това изследване изпълняваше функциите на хормайстор).

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В **УВОДА** на дисертационния труд се разкрива актуалността на проблема. Оказва се, че той все още е недостатъчно разработен и се предполага, че даденото изследване би допринесло за запълване на някои празнини в тази сфера. В труда се посочват основните противоречия между обективната необходимост от въвеждане на местен песенен фолклор като ново научно знание и като материал за постигане на възпитателно-образователните задачи в системата на музикалното възпитание. Определени са *обекта, предмета и целта* на изследването, съобразно с които е изведена *хипотезата*. За постигане на поставената цел и доказване на работната хипотеза тук са поставени и *задачите*. В увода е отразена и методологическата основа на изследването, главните негови теоретически постулати и концепция, базата и основните етапи на работата.

Всичко това определя по-нататъшното последователно и систематично развитие на теорията и практиката за формирането на една поликултурна личност, с висока етническа идентичност и самосъзнание в общообразователните учебни заведения на републиката.

ПЪРВА ГЛАВА съдържа информация за формирането и развитието на многонационалното население и култура в Буджака.

В **първия параграф**, на основа на официалните данни, е констатирано днешното положение на Тараклийския район на Република Молдова. Районът е разположен в южната част на страната, който граничи с два региона на Молдова: Гагаузия, Кагулски район и един в Украйна, Одеска област. В състава на Тараклийския район влизат 27 села, с общ брой на населението 43000 души (резултати от преброяването 2006 г.). Тук живеят различни етнически групи, сред които болшинството са българи (65,6%). Молдованите в района съставят 14,6%, гагаузите – 8,3%, украинците са 6,1%, русите – 5%, циганите – 5% и други народности (0,5%). Тараклийският район е образуван на 6 ноември 1940 г. Външноикономическите връзки на района се поддържат с 13 държави: Украйна, Русия, Беларусия, Румъния, България, Полша, Германия, Турция, Италия, Австрия, Латвия, Литва, Естония и др. Днес в района функционират 7 лица, 11 гимназии, Кортенско училище, Чумайско занаятчийско училище, 23 детски градини и два социални центъра. Може да се каже, че се наблюдава голям подем както в социално-икономическата сфера, така и в образованието: в училищата и в детските градини се въвежда обучение по български език. Само дори този факт допринася за голямата известност на Тараклийския район и подпомага всестранното развитие на националните малцинства в Република Молдова. Освен овладяването на родния език, децата задължително изучават молдовски език като държавен, руски като език за международно общуване и чужд език. През 1990 г. е създаден Тараклийския педагогически колеж „Св. Св. Кирил и Методий“, който по инициатива на българската общественост е преобразуван в Тараклийски държавен университет „Григорий Цамблак“. Той е утвърден като учебен, научен и културен център на юга на републиката. В района се провеждат общобългарски републикански мероприятия, като дните на славянската писменост, национални български празници, републикански олимпиади по български език, фестивали, етнокултурен фестивал, спортни

състезания и т.н. Значителна работа в района се извършва за развитието на украинската и молдовската култури. Тараклийският район е известен не само като административно-териториална единица на републиката, а и като крупен регион на икономическия, обществения и културния живот на юга на републиката, като национално-културен център на българите в Молдова.

В параграф 2, параграф 3 и параграф 4 се разглеждат историческите аспекти в края на XIX век, възникването на българската диаспора в Буджака и формирането на молдованите и украинците в региона.

Тараклийският район на Република Молдова се намира в Южна Бесарабия (молдовска Бесарабия през XIX век). Историята на Бесарабия е доста привлекателна, тъй като тук са станали много исторически събития, свързани с различни народи и народности, различни вероизповедания и култури.(вж. Приложение I). Южна Бесарабия е територия, позната в историята под името Буджак. (Буквалният превод от татарски е *ъгъл*). Това название се е съхранило до днешни времена и се среща повече в румънски и турски източници. В първата половина на XIX век народите, живеещи в Бесарабия, се намират в условия на феодални отношения. Основно място заема селското стопанство, което придобива пазарни отношения.

Най-голям брой от населението са българи, които са се заселили в Буджака през различно време и по различни причини. През Руско-турската война (1806 – 1812) в Буджака идват голям брой българи от различни региони на България. Тези бежанци търсят спасение от турските безчинства, изселват се от страната и намират място, което е близо до родината им. Част от преселниците отвъд Дунава се заселват в татарския Буджак през 1813 година, в село Тараклия, а през 1819 година – в село Валя Пержей. До 1820 година Буджака представлява военен лагер, в който българите водят скитнически живот. В такива условия идват през 1830 година нови български преселници в село Валя Пержей, основано от молдовани изсъздават „нова Валя Пержей”. Годишите 1828-1830 са известни в историята като период на второ масово преселване на българите. През 1861 г., като

резултат на вътрешни преселвания, се формира село Кайраклия II с чисто българско население.

Най-старите обитатели са *молдаваните*, които живеят край река Прут и около езерата. В количествено отношение те отстъпват на българите. Окончателно народността се консолидира с образуването на Молдавската независима държава към 1359 година (Молдавско княжество).

Изследванията за формирането на украинците в Молдова е в етап на развитие, но има много проучвания и научни трудове, свързани с етноса в Молдова.

Параграф 5 отразява особеностите на културното развитие на полиетническия състав в Буджашко. Анализирайки различни материали по този аспект може да се види, че информацията все пак е недостатъчна. Тъй като преселниците, дошли от различни региони, смесвайки културните си прояви, въвеждат един нов асимилиран тип на културен живот. В научните историко-етнографски изследвания за културното развитие на българската диаспора в Молдова има достатъчно теренни проучвания. Отбелязвайки голямото желание за наука и просвета, българите в Буджака в XIX век имат два големи културни центъра – град Болград и град Комрат. Освен нарастващата тенденция към всеобщо огромотяване, в края на XIX век културно-духовният живот на българите е една неотделима част от културните процеси. Важна роля в духовността на нацията играе църквата, която дава възможност за свободно християнско вероизповедание. Първите български печатници в този период се разполагат предимно в големите културни центрове – Кишинев, Одеса, Измаил. Бесарабските българи се запознават с творчеството на българските автори, като Н. Палаузов, С. Радулов, Георги Раковски, Васил Априлов, Найден Геров, Димитър Тошкович, Иван Богоров, Елена Мутева, и др.

Една от най-важните страни на културния живот на българите от Бесарабия, както и при всички други етноси, се счита развитието и спазването на народните традиции и обичаи, етнографските процеси и фолклора. Като съставка от сложния и многостранен комплекс на различни

явления в живота, ролята на устно предаваните традиционни форми е огромна. Българските традиции и обичаи, акумулиращи през столетия огромната творческа енергия на народа, се отличават с богато идейно-тематическо съдържание и съвършенство. През XX век нараства интересът към културните процеси на етноса, който, в известни исторически периоди живее във взаимовръзки с други народи. Бесарабските българи и тяхната културна самобитност стават известни вече извън границите на Молдова. Сред българите от Буджака могат да се отбележат известни деятели на образованието, културата и изкуството, като Йон Бас, Петър Стоянов, Стефан Стоянов, Анатолий Стрезев, Юрий Греков, Степан Червенков, Тодор Стоянов и мн. др. Те навлязаха в историята на Бесарабия като просветители и продължители на родната си култура.

През XIX век молдовската култура се развива като нов тип култура, която носи светски характер, има патриотични принципи и просветителски характер. След 1812 година в Бесарабия се въвежда държавна система на образованието, която носи класов характер. Обучението се води на руски език, а молдовският – като изучаван предмет. Така молдавският народ недостатъчно изучава своята култура и език. След забраната за използването на молдовския език в училищата, църквите, печата, културните прояви на молдовския народ са стеснени. Към края на столетието просветата и науката продължават активно да се развиват, без да се съобразяват със засилващата се царска политика. Украинското население има по-висока образованост, а българите придобиват най-висок показател в това отношение.

До средата на XX век една от главните особености на културното развитие в Молдова е това, че няма никакво национално различие между творците. Всъщност е много сложно да се проследи кой от етносите, населяващи държавата, е вложил най-много труд и творчески потенциал в културното наследство на полинационалната държава.

Културните процеси в региона преминават през много сложни исторически преобразувания в тясна връзка с културите на етносите и на културата на СССР. Като резултат от тези етнокултурни промени днес се наблюдава един нов тип мултиетнически култури в Тараклийския район.

ВТОРА ГЛАВА дава обща представа за съществуващите образци на фолклорното песенно наследство на трите изследвани етноса и разкрива промените в музикалният фолклор в мултиетническа среда.

Първият параграф разкрива характеристиката на фолклора (български, молдовски, украински); дава се конкретна и обстойна класификация на народната песен и на трите етноса.

В резултат на продължителното пребиваване на българите в Бесарабия и тясната връзка с украинския и молдовския етноси, традициите, обредите и песенният фолклор претърпяват естествени промени. Някои обичаи се загубват, други пък се променят. В същото време си заимстват отделни обреди или елементи от тях, характерни черти на песенния фолклор от съседите:

- Песенното наследство на тези етноси има древни корени: почти всичко от него е свързано със земеделския календар, срещат се и църковни мотиви, театрализирани действия, отражения на историческата и битовата страна на живота.

- Песните, както при българите, така и при молдованите и украинците, имат една и съща класификация, с малка разлика в названията и битуването днес.

- *Календарно-обредните* песни, в различна степен на запазеност и видоизмененост, съществуват днес и при трите народа. Най-много е разпространен коледно-новогодишният цикъл, който се изпълнява по едно и също време от деца от всеки етнос. Има обща земеделска тематика, задължителни рефрени и театрален компонент.

- Песните *за дъжд* и *киша* изпълняват една и съща функция, имат кратка песенна форма, със задължителен рефрен, различни размери (в украинския вариант размерът е само 2/4) и живо темпо, с антифонно възпроизвеждане. Разликата между тях се вижда само в названията.

- *Жътварските* песни се пеят и при трите народа антифонно, имат сродни мотиви и тематика.

- *Детските* песни намират приложение при всички народи, тъй като изпълняват една и съща функция – възпитание и отглеждане на децата. Те носят специфични белези на националната култура на изследваните народи. Повечето от тях имат общи черти, заключаващи се в простия строеж, малкия диапазон, монотонно-речитативното звучене и началото с повелителна глаголна форма.

- *Сватбеният* ритуал при трите народа има сходни ритуални моменти и се отбелязва със специфични национални черти. Това се вижда и при изпълнението на *седенкарските* песни.

- *Епическите песни* са с различно жанрово название както при българите, така и при молдованите и украинците; общото е в речитативния характер, строежа на мелодиите, голяма агогическа свобода. Изпълняват се само от мъже и отразяват особеностите на местния фолклор.

Общото във всички песни на българския и молдовския народи се проследява в близостта, понякога и в идентичността на мелодията (проста, с елементи на многогласие и полифония). По отношение на украинските песни тази близост се изразява в монодичната мелодия и нейното голямо разнообразие. В молдовските и българските песни преобладават неравноделните, асиметрични размери, докато в украинските по-често срещани са най-различни прости и сложни метруми. Ладовете при трите етноса имат политонална основа, динамиката е силна, свързана със

звукоизвличането и открития гръден звук, както и орнаментиката с много мелизми и глисанди.

В ТРЕТА ГЛАВА се представят и анализират резултатите от събирателската и изследователската дейност на музикалния фолклор в Тараклийския район.

В първи параграф се дава кратък анализ на проучванията в тази област на Йов Титоров и Николай Кауфман, на осъществяването и усъвършенстването на културно-образователният процес в района (вж. *Диаграма №1* от Приложение I) и се отразява непосредствената събирателска дейност на песенен фолклор. Констатира се по-разпространеното и съхранено фолклорно наследство на българите, в сравнение с другите народи в региона (вж. *Таблица № 1* и *Диаграма № 2* от Приложение I). Интерес представлява и съотношението населено място – възраст – брой изпети песни, където може да се види какво място заемат възрастовите особености на певците спрямо запазения у тях песенен фолклор.(вж. Приложение I, *Таблица № 2*). Следва да се отбележи, че информатори до 30 годишна възраст не се намериха. Това красноречиво свидетелства за тенденцията за изчезване на българския песенен фолклор в Тараклийския район.

В параграф 2 е направена жанрова класификация на откритите народни песни в Тараклийско. Анализирайки жанровото разнообразие от песни в тези местности, може да се констатира, че:

- в гр. Тараклия най-изпълнявани са песни, отнасящи се към календарно-обредния цикъл (песни за Коледа), седенкарски, исторически и трудови;

- в с. Валя Пержей най-разпространени са песни с битов, социално-битов характер, любовни и исторически – сред българските песни и коледните – сред молдовските;

- в с. Кайраклия се пеят повече песни с хумористично и битово съдържание;

- в с. Мусаит най-вече битуват новогодишните и любовните песни.

Като следствие от това тук се получава представа за бита, характера, трудовите дейности и други характеристики на хората от Тараклийския район.

В **параграф 3** се прави групова класификация на българските народни песни, отразена в *Таблица № 5* от Приложение I. Изводът, който може да се направи от този анализ е в по-трайното съхранение на българската песенна традиция в Тараклийския район, т.е. българските народни песни („в чист български стил“) са повече от тези с „музикално кръстосване“ и „други белези“. Очертава се и неизчерпаемостта на количеството и разнообразието на *безмензурните* песенни шедеври.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА разглежда музикалния фолклор и музикалното възпитание в Република Молдова.

В **първия параграф** се разкрива съдържанието на музикалното възпитание в републиката. Важна част от националното художествено образование съставя музикалното възпитание, осъществявано в училищата и лицееите на Република Молдова. Днес тук съществува единен стандарт в областта на националното образование – програма Курикулум. Програмата е разработена съгласно измененията в съвременното общество и предполага насоченост на музикалното възпитание към формиране на компетенции (знания, способности и отношения на учениците) и конкретни похвати за тяхното включване във всекидневната реалност. Предметът „Музикално възпитание“ е задължителна учебна дисциплина в общообразователното училище с един час седмично (34 часа годишно) за всеки клас (1 – 8 кл.). Концепцията на музикалното възпитание се опира на вековните европейски научни и културни традиции, на изследванията на съвременни музиколози,

педагози, психолози, на разработените образователни стандарти на компетенциите и стандартите на съдържанието.

В програмата са отбелязани необходимите компетенции (ключови/трансверсални), трансдисциплинарни за гимназиалното образование и специфични за предмета „Музикално възпитание”. В нея са дадени темите по класове с броя на часовете, специфичните компетенции, свързани с предмета, тематични блокове, видове учебна дейност и оценяване. В програмата е предложен музикален репертоар, но в изискванията за учителите се дава широка възможност за избор при използване на музика.

Посочват се учебните теми както в началното звено на образованието, така и в гимназиалното. Доказва се необходимостта от внедряване на нови технологии и широки възможности за реализация.

Параграф 2 откроява мястото на музикалния фолклор в учебното съдържание от първи до осми класове. Обосновава се целесъобразността от внедряване на народнопесенния фолклор в осми клас, Посочват се различни форми на работа, които обезпечават интереса на учениците към различни видове събирателска дейност, свързани със записване и заучаване на народни песни, обреди и традиции, откриване на народни изпълнители, етнографски експедиции.

Един от важните моменти за изучаването на музикалния фолклор в мултиетническия Тараклийския район е умението на педагога да разглежда регионално-етническите особености, които могат да способстват или да възпрепятстват адаптацията на представителите на различни етноси към изискванията на учителя.

В **параграф 3** се предлага модел (образец от група) от анализирани в този труд *български* народни песни, които са използвани в учебната практика във връзка с методиката на преподаването на музика в общообразователното училище в Република Молдова. На основа на този модел са анализирани три български песни от трите групи (обособени в края на Трета глава, т. 3.3.),

избрани според два вида показатели: *количествен* и *качествен*. *Количественият* показател е свързан със степента на разпространение на песента в дадения ареал: в целия район или село / села, позната ли е като звук или част от нея, изпълнява ли се въобще, броя на нейните изпълнители. *Качественият* показател е свързан със същността на мелодията и текста на песента.

В **ПЕТА ГЛАВА** се изследва мястото и функцията на песенния фолклор в обучението по музика.

Параграф 1 представя условията на изследването и разкрива същността на подготвителния етап на иновационното обучение. Тук се аргументира изборът на базата на изследването, възрастта на учениците и времевите граници на обучението. Преди непосредственото изучаване на първите две нови теми се използва метода *анкетирание* под формата на две кратки индивидуални устни *интервюта* и *тест А* с четири задачи (вж. Приложение VI), насочени към установяване на равнището на знанията, уменията и компетенциите по отношение на фолклора преди изучаването на темите в осми клас.

В **параграф 2** е обозначен като обучаващ етап на изследователската дейност. Цялата методическа работа се концентрира към възприемането и усвояването на местен музикален песенен фолклор, на формиране на необходими за това знания, умения и компетенции. Според това, следващата стъпка на този етап стана тематичното изграждане и избор на необходим песенен репертоар за по-нататъшното провеждане на експеримента. В продължение на четири часа в VIII клас се планира работата по общата тема: „Непредходни ценности на националната музика” в съответствие с курикулума на музикалното възпитание в Република Молдова. Към тази тема се предлага включване на допълнителна подтема „*Битуване на песенния фолклор в Тараклийския район*” с цел въвеждане в обучението на български, молдовски и украински песенен фолклор от този район. В IV клас работата се

осъществи във връзка с общата програмна тема: „Музиката на моя народ”. Към нея също е включена допълнителната подтема „*Битуване на песенния фолклор в Тараклийския район*”. Целта е да се определи дали тази възраст е по-оптимална и доколко тя е по-благодатна за изучаване на местните песенни извори в сравнение с възрастта на осмокласниците. Още повече, че в IV клас, в съответствие с тематизма на програмата, се предлага повече време за изучаване на фолклора. Новият песенен материал се предлага както за слушане/възприемане, така и за пеене и в двата класа.

Следващата стъпка е изборът и разработка на методите на педагогическата диагностика: устно интервю, беседа, дидактически тест. Успоредно с тях се определят критериите и показателите, като важни методологически инструменти, осигуряващи възможността за постигане на целта на даденото изследване. Избраните критерии и показатели са съобразени с условията и спецификата на музикално-педагогическата дейност, дейността на учениците в урока в четвърти и осми клас. Те са еднакви и за двата класа, за да се установи доколко учениците и в двата класа се ориентират и са компетентни в предлаганата сфера на музикалното образование – песенния фолклор; в каква степен е формиран интерес към културата на родния им край; владеят ли диалектни форми на родния си език.

Параграф 3 е представен като контролен експеримент, в който се анализират използваните тестове – четири теста за осми клас и три – за четвърти.

В **Параграф 4** се дава анализа на резултатите в осми клас. По време на обучението по новите теми, а и след това, се осъществи два вида диагностика: интервюирането (констатацията) се проведе преди изучаването на трите теми. След тяхното представяне се проведе изследване на основата на три интервюта и три теста – след първите три теми на обобщителния урок и тест 4, три седмици след проведените уроци.

Анализирайки осъщественото обучение на осмокласниците посредством местен песенен фолклор може да се каже, че с помощта на добре разработена и ефективно действаща обучаваща методика са възможни по-високи резултати по всички определени за това изследване показатели:

1. Знанията на учениците по показател 1 от областта на историята, културата, традициите на родния край значително са разшириха. С помощта на новите песенни образци те обогатиха познанията си за песни от Тараклийския район и на трите етноса. Това се вижда и от повишаване на резултатите с 7,41% по отношение на украинските народни песни и двойно по-високи са те за молдовските песни. И извън всякакви съмнения (88,88%) двойно по-висок е този резултат за българската народна песен. Обогатиха се и познанията им за народните изпълнители и отношението им към тях.

2. Знанията за музикалния фолклор по показател 2 също показват по-сериозни резултати отколкото в началото. Осмокласниците показват отлични знания за основните категории на музикалния фолклор. Около три четвърти от тях изявяват предпочитания към обредния, традиционния фолклора и че песента е най-разпространен негов образец.

3. Учениците изявяват уменията се за свободно ориентиране във видовете и названията на народна песен от района, както и в идентифицирането на средствата на музикалната изразност и използването на музикалната терминология. 92,59% те открояват най-важните качества на един народен певец, а всеки от класа разпознава най-важните характеристики на любовната песен; свободно оперират със знанията си за местен песенен фолклор относно мястото и значението на битовосоциалните песни в района (81,52% осмокласници).

4. Отношенията (компетенциите) по показател 4 също се намират на сравнително високо ниво. 77,77% от учениците имат предпочитания към песенните видове. Важното е, че болшинството юноши предпочитат песента да е на родния им език. Всички проявяват специално отношение както от народните изпълнители, така и от новият учебен материал. Това е висок

резултат за оценка на обучаващата методика. Много ценни и важни са аргументираните отговори на осмокласниците относно възможността за промяна на народна песен – отново на основа на тяхното лично мнение и оценка. Активното им желание нищо да не променят в нея или да я украсят с нещо (атрибути и пр.) говори за тяхното отношение към народната песен. Смятам, че и желанието им да научат някого на някаква народна песен, също заслужава положителна оценка.

По такъв начин се вижда, че иновационното обучение в осми клас дава положителни и ефективни резултати. И музикално-фолклорното огранотвяване, макар и да е само песенно, заслужава своето място в образователната система в една мултиетническа среда.

В **Параграф 5** се анализират резултатите в четвърти клас. Достига се до извода, че четвъртокласниците се справиха много добре с поставените задачи:

1. Всички те знаят и почитат родния си език, както и годишнината от създаването на град Тараклия. Знаят основните етноси в района, мястото и значението на народните песни, разпознават названията им и от кого се изпълняват.

2. Отлични са резултатите и по показател 4, от което се вижда отношението на четвъртокласниците към народната песен. Всички ученици са впечатлени от българската народната песен и настроението на песните. Народните изпълнители допадат на 93,75% от децата. А необикновеният глас на певците, хубавата мелодия и текстовете харесват на 87,5% четвъртокласници.

3. Знанията за музикалния фолклор по показател 2 е с много добър резултат – 85,62% от децата го доказват. Тук се виждат знанията на учениците за музикалния фолклор и неговата същност (87,5%), за категориите на фолклора (87,5 %), за негови образци (73,75 %).

4. Много добри са резултатите (66,71%) относно уменията за свободно ориентиране във видовете и названията на народна песен от Тараклийския район, както и при идентифицирането на средствата на музикалната изразност и използването на музикалната терминология. Това е най-ниският показател в четвърти клас, което е естествено за тази възраст. Учениците имат още възможности за формиране на необходимите умения в областта на музикалното изкуство, което е работа само на време и наличие на съответни усилия.

ИЗВОДИ

А. Изводи с теоретичен характер и значимост

1. В дисертационния труд за пръв път е обоснована и въведена системно-етнографска концепция, позволяваща да се осъществява намирането на сходствата и различията между песенния фолклор на разгледаните етноси;

2. Събран и обобщен е обширен фолклорнопесенен материал, който дава възможност за по-нататъшно развитие на етнографията и етнопедагогиката;

3. Констатирани са взаимовръзките и взаимодействието на етномузикалните култури едновременно на три етноса – български, молдовски и украински, компактно живеещи в Тараклийски район на Република Молдова, в специално избрани населени пунктове.

4. Направена е класификация и са дешифрирани 120 песни (100 български и по 10 молдовски и украински) от изследвания регион.

5. Разработена и апробирана е алтернативна дидактическа система за въвеждане на местен песенен фолклор в общообразователно училище в град Тараклия.

Б. Изводи с практико-приложен характер

1. Изследването има принос в теорията и практиката на музикалното образование и етномузикологията; неговите изводи служат като база за по-нататъшна разработка на актуалната и многоаспектна проблематика на етномузикалното възпитание в конкретни райони; способствува за обобщаване и систематизация на историко-етнографските знания за изследваните населени места в Тараклийски район и обогатява песенното творчество на изследваните етноси, най-вече на българския.

2. Формулирани и обосновани са препоръките за по-нататъшно осъществяване на музикално-фолклорното ограмотяване на учениците в учебно-възпитателният процес в полиетническа среда, без да се пренебрегва спецификата на конкретна местност.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В една мултиетническа среда има възможност за внедряване и запазване на народнопесенни образци, които имат образователно и възпитателно значение. В тази среда също се проследяват и съвременните цели, подчинени на световната тенденция към съхраняването на национално-културната идентичност. Фолклорът е необходим не само за изучаване, а и за усвояване и това е най-продуктивният път за формиране на интереса към културата на родния край. Използването на местен песенен фолклор като педагогически проблем е необходима част от общия педагогически процес в общообразователното училище: изучаване на националната музикална култура, песенните традиции на народа, възпитаване в чувство на гордост към национално-художествените богатства на родната и националната култура.

Проведеното изследване и представените резултати в този труд са само един етап от по-цялостно и обхватно теоретично и приложно-практическо

изследване, което да включва разработването и апробирането на система за активизиране на всички възрастови групи ученици.

ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Взаимовръзките между българския, молдовския и украинския песенен фолклор като резултат от дълготрайни междуетнически отношения. Молдавско-български връзки: Бележити личности. Образование и наука. Cahul: S. n., 2011. – 316 p.
2. Музикално-фолклорни характеристики на българския, молдовския и украинския етнос в Тараклийски район на РМолдова. Материали от Единадесетата международна научна конференция на тема „Функционирането на българския и другите езици и литератури в контекста на езиковата ситуация в Република Молдова”. Комрат, 2011 г.
3. Особенности на културното развитие на полиетническият състав в Тараклийски район на РМ през последните двеста столетия. (българи, молдовани и украинци). Българите в Северното Причерноморие. Изследвания и материали. – Т.12. – О.: Симекс-принт. – 2013. – 418 с.
4. Битуване на народната песен в Тараклийско, Република Молдова. Международная очно-заочная научно-практическая конференция "Славяне в Карпато-Дунайском регионе. Вопросы взаимовлияния этносов и культур"(24-25.10.2013 г.) Славянский университет, Р Молдова.(под печат)